

NÉHÁNY ÚJ ADAT A JÁSZBERÉNYI NAGYBOLDOGASSZONY PLÉBÁNIATEMPLOM ÉPÍTÉSTÖRTÉNETÉHEZ¹

A templom építéstörténetét Komáromy József igen nagy alaposággal foglalta össze a jászberényi Jászmúzeum 1937-es évkönyvében. E tanulmány alapján röviden összefoglalom az építéstörténetet. A templom keletkezésének ideje a XIV. századra nyúlik vissza. Az ekkor épült templom az 1772-es földrengés során súlyosan megrongálódott, s ezért Eszterházy Károly egri püspök elrendeli az újjáépítését. Több mester adott be a pályázaton tervrajzot, köztük Gföller Jakab kamarai építőmester, akinek a tervét ugyan nem fogadták el, de belőle megtudhatjuk, hogy milyen volt a középkori templom, mely több átalakítást is megért. (Komáromy közli a tervrajzot.) A török időkben leéget, és felújították. Majd új tornyot kapott, melyet egy Molnár Bálint nevű mesterember épített. 1691-ben ismét felújították a templomot, melynek északi és déli oldalán kilenc- kilenc támpillér állt, és a téglalap alaprajzú egyetlen hajóhoz illesztett szentéllyel, nyugati homlokzati falon lévő bejárattal bírt, melyen szintén volt három támpillér. A templom északi oldalához 1697-ben egy kápolna épült, majd 1722-ben a déli oldalra egy torony. 1735-ben az északi falat áttörték, s a falakat kijebbe helyezték, s így egy mellékhajót hoztak létre, mely félköríves mellékszentélyben végződött. Az így kapott templom szélessége 18 m, hosszúsága 43 m körüli volt.

A templom kőtornya leomlott és így 1759-ben a berényiek szerződést kötnek a pesti Mayerhoffer Jánossal egy új torony építésére, melyhez a kő-, és képfaragó munkákat a kor kiváló szobrásza, Leopold Anton Conti végezte. A konkáv alaprajzú torony ajtaja fölött egy ívmezőben a Lehel-kürt látható. A fülkékben Szt. Péter és Szt. Pál szobrát helyezték el, velük átellenben pedig Szt. Istvánét és Sz. Lászlóét. A koronázópárkányon kétoldalt térdelő angyalok láthatók.

A gótikus templom és a barokk torony közötti ellentétet érezték a város lakói, így mikor a templomot 1772-ben földrengés érte, elhatározták egy új templomhajó építését. Terveket Gföller mellett Jung József pesti építész is beadott. Mindkét építész megtartja terveien Mayerhoffer tornyát.

Komáromy ismerte Gföller terveit, s ismert Jungtól is, amit ugyan nem közöl, de leír. Beszél egy ötödik tervrajzról is, melyet nem ismer, de szerinte ez alapján történt a kivitelezés. Az építész személyét nem határozta meg, mivel csak a helyi iratokat tanulmányozta.

A szolnoki levéltárban a kerületi iratok között, azonban megtaláljuk Jung József szerződéseit a várossal és találunk két tervrajzot is², amik eldöntik a tervező kérdését.

Jung alkura lép a várossal a templom kőművesmunkáira, s ez valószínűsíti őt tervezőként is, hiszen a kor szokásainak megfelelően a tervező végezte a kivitelező munkákat is többnyire egy pallér segítségével, aki lehetőleg állandóan az építkezés színhelyén tartózkodott. Egy számadásból kiderül, hogy pallérja a gyöngyösi Rabl Károly volt. Az itt leközölt tervrajzok Rabl szignóját viselik, talán azért, mert a pallér példányai voltak, s az egyik tartalmazza a királynő jóváhagyását is (1. , 2. kép). A két kápolnás alaprajz hasonlóan jobban az elkészült templomra, de valószínűleg volt másik is, talán az, amelyen a helytartó módosításokat eszközölt.

1774-ben kezdték meg a régi templom elbontását, s a munkával 1782-re lettek készen. 1793-ban készítette Horning István jászberényi képíró Nep. Szt. János képét. A toronysisakot 1802-ben Karditter József ácsmester emelte, melyen a kereszt a Szent Koronán áll. A mennyezet képek festését 1805-ben határozták el, s ekkor fogadták el Pollack Mihály tabernákulum tervét is, melyet Bécsben kiviteleztek.

¹A tanulmány OTKA-támogatással készült.

²Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D. Capsa XVII. Fasciculus 1. No. 6.

Jung József szerződése³

Én alábbis meg írtt Jung Jósef, Szabad Királyi Pest Városnak Polgárja, s Kőműves, adom tuttára mindenkinek az kiknek illik ezen Contractuális Levelemnek erejével, hogy minek utánna Főlséges Királyi Helytartó Eő Herczagsége Jász Berényben Újjonnan föll építettendő Parochiális Templomnak Delineatióját némelly modifikációkkal helyben hadni, és meg erősíteni méltóztatott volna (sub. No. 3.) ezen templomnak fölépíttetéséért a N. Districtusoknak mai napon tartatott gyűlésekben meg jelenvén a Kőműves Mesterséghez tartozó munkákért az említett várossall meg alkuttam mind öszve , és átallyában Hat ezer kilencz száz harmincz kilenc rhénes forintokban oly conditiók alatt:

1. Az manualistákat, és manualisoknak szükségess szerszámokat, álláshoz való fákat a váross fogja adni, s fizetni. Mivel pedig
 2. A Fundamentumnak mélylyége in projecto sumptuum, tsak másfél ölekre volna kitéve, minden három schukhoz kvadrát ölnek meg rakását a számítván, hogy ha az épületnek jövődöbeli nagyobb állandóságára nézve mélylyebb fundamentumot tenni a szükség kívánná, tehát ezen esetben is minden kavadrát öl Négy Rénes forintokkal fog különössen a város által bonificaltatni.
 3. Ezen Templomnak föll építtetésében kívántató állandóságért, vagy is Soliditásért, úgy abbanis, hogy a meg egyezett Summán felül többet kívánni nem fogok a Cautiot magamra és maradékaimra válalom, melly cautionak erejére akárhol találtatható ingó, s ingattlan javaimat Jász Berény Városnak le kötöm.
 4. Mostan elől pénzü a várostul fölvettem Száz Rhénes forintokat, a töbi summa pedig a fundamentumnak be rakása után, az Templomnak tökéletess föll építtéséig hat Angáeiában minden Angáriára ezer száz harmincz kilencz forintokat számítván fog fizetödni. Ezeknek bizonságára attam ezen Cautionális Levelemet.
- Jász Berény dié 9 Junii Ad 1774.

N.N. Jász Berény Berény Várossa Bírája és Tanátsa

Josefus Jung

Hakker József ácsmester szerződése⁴

Alább is megírtak Privileg Jász Berény Várossa Bírája s Tanátsa. más részről pedig én Hakker Joseph Szabad Pesth királyi Várassa Polgár Lakossa s Ács Mester és ugyan elősször is mi Privileg Jász Berény Várassa Bírája és s Tanátsa, hogy minekutánna F. Locumtenens Herczeg által ujonand építendő Templomunknak delineatioja approbáltván annak ács munkája is Sindel és Sindel Szögg, úgy Sindelezés munkáján kívöl mi három ezer hét száz Rh ratihabealtatott volna mai napon mondott Hakker Joseph Uram által ide rekesztett és feljegyzett delineatió, s matériáléknak Specifikatiója szerént az egész tetejének fel állítására úgy hogy mind az materialékat meg szerezni, mind pedigh a kötéseknek vagy nagyobb Szögeknek szükséges vasakat el készíteni, és így egészen Eő egyelmének egyedül maga kötelessége légyen ezen munkában történhető minden kárának általa meg térítendő evictio alatt meg egyeztünk és meg alkuttunk mi négy ezer három száz Rh forintokban. Melly illyetén egyességet Én is Hakker Joseph fel vállalván ebéli alkunknak és kötetünknek állandóságára mind két részről attuk ezen Contractualis Levelünköt.

Jász Berény dié 8 July 1775.

Jung József módosított szerződése⁵

Alább is meg írtak egy részről ugyan mi Priv J. Berény Várossa Bírája, és Tanácsa. más részről pedig én Jung Jóseff Szabad Királyi Pest Várossa Polgár Lakossa, és Kőműves Mester Adjuk emlékezetül e levelünk által mindenkinek akiknek illik, és ugyanis elősször mi J. Berény Várossa Bírája, és Tanácsa, hogy mivel az ujonand építendő Templomunknak Frontispiciuma F. Locumtenens eő Herczagségéhez fel küldetetett Delineatióban el volttna hagyva, nem különben eő Herczagsége

³Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D.Capsa IX. Fasciculus 4. No. 34.

⁴Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D. Capsa XII. Fasciculus 5. No. 15.

⁵Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D. Capsa XVII. Fasciculus 1. No. 6.

által kegyessen ratihabeáltatott contractusban is a Fundamentumhoz pro Soliditate, és Securitate Adificii szükséges magassabb épületnek föl emeltetése is egy három Scuknyi quadrat ölet a Fl. computálván meg volna engedve azonban (amint az Kőtcsignek mester által írásban jegyzett Lajstroma mutattya) a pártázatok is azon alkuttúl ki voltak volna hagyva, mai napon azok iránt mondott Jung Joseph Kőmíves Mester Úrral meg egyeztünk ily formán: hogy Sub No. 4. általa leíratott Frontispiciumot a fnis (Rh. Ft.) Ött Száz a Toronyhoz úgy alkalmaztatni, hogy sem az Templom, sem pedig az Torony eő kigelme és Successorai által meg térítendő kárnak Evictiója alatt el készítettni, úgy az pártázatoknak is ölet alól és felül a Delineátio szerént Sub No. 5. capitellákkal együtt fnis (Rh. Ft.) tizen egy el végeztetni, nem különben a két oldal Kápolna négy oszlopjait czirádákkal a fnis (Rh. Ft.) Három Száz fel vitetni köteles lészen, úgy hogy ha az Sindelezés alatt kívül lévő leg fölsőbb pártázat faragott kőből nem lészen asztat is hasonlóan a fellyebb írt mód szerént mértek szerént meg fizettyük az alatta lévő második pártázatot mind az által, és az oldal kápolna forma frontispiciumot a közép pártázatok nélkül amint delineáltatott Contractualis első alkuja mellett végben vitetni hasonlóan köteles légyen.

Mely ezen alkut és egyességet én is Jung Joseph Kőmíves Mester a meg írt Condióok szerént magamra válalván Mi is J. Berény Várossa Bírája, és Tanácsa ezen fizetést amennyiben az 1774. dié 31 Febr Tanács Gyűlésében applacidáltatott a Templom Cassájából Resolvályuk és ezen Contractuális Levelünkkel eő kigyelmét kifizettyük.

J. Berény dié 8. July 1775.

A szerződésekből látjuk, hogy a királyi helytartó engedélyezése mennyire fontos az építkezéseknél. Ez rávilágít a kor építészeti rendszerére.

A jász települések templomainak tervei az adott település tanácsától indulnak ki. A tanácstól jut el a kerületi gyűlésre, ahonnan továbbítják a nádorhoz és a kamarához. Ebben az időben nádori helytartó volt, aki egyben közjogi ura is volt a privilegizált jászoknak. Korszakunkban Albert szász herceg viselte ezt a címet. A kamara építészeti igazgatósága pedig átfogta és engedélyezte a korszak összes építkezését. Ekkor már szakemberek bírálták el a tervrajzokat, s igyekeztek az igénytelen terveket kiszűrni, s lehetőleg a kor szintjének megfelelő épületeket építtetni. Többek között ellátta az első építész tisztét ebben az időben Francz Anton Hillebrandt, a kor legkiválóbb építésze is.

Egy másik engedélyeztetési útvonal az egri püspökhöz vezetett, aki szintén véleményezte a terveket. Mivel a jászok saját pénzen építenek, s közjogilag is függetlenek a püspöktől, az egri püspök szerepe itt jóval formálisabb, mint a Tisza menti részeken. Ritkán szól bele az építkezésbe Eszterházy. Ilyen eset volt, mikor a jászárokszállásiaknak nem engedte meg, hogy az ő pápai templomának mintájára kéttornyú templomot építsenek. A visszaérkezett engedélyek birtokában köti meg aztán a település tanácsa a szerződést az építésszel, s a kerület kijelöl egy építést felügyelő bizottságot is.

A szerződésekben szigorúan kikötik a megalkudott összeget, annak fizetési módját, rögzítik, hogy az építési anyagokból és szerszámokból ki mit biztosít. Pontosan rögzítik az épület adatait is, az alapok mélységét, és vastagságát, a falak hosszát, magasságát stb. S nagyon fontos a garancia vállalás is, melyben a vállalkozó teljes vagyonával felel a leendő épületért, s ezt utódaira nézve is kötelezőnek tartja. Mindezek fontosak a megrendelő és a mester szempontjából is az oly gyakori pereskedések miatt. Ezért volt fontos a második szerződés is, ahol bizonyos részletek módosítását rögzítették oly alapossággal, hogy még a cirádákat is beleveették.

S hogy minderre szükség volt mutatja a következő irat is, melyben a város bírái panaszkodnak arról, hogy a mindég távollévő Junggal nem bírnak elszámolni:

Alább íratok alázatossan referállyuk, hogy mi több izben is kívánván az már Isten Segítcségével fel építetett Templomunkra tett Költséginket számba venni mellyt mind azértis, hogy az falban tétetett kőnek mennyiségit, mind pedig azért hogy a szimphnek magosságát s hoszaságát nem tudhattyuk végben vinni nem lehetett melly véget a Kőmíves Mester mind Levelünk által, mind Deputatusunk által több izben is requiraltuk, de eő Kigelme ez ideig meg nem jelent, melyrül teszünk ezen alázatos relationkat.

Szig. Jász Berény die 3. febr. 1782.

N.N. Privilegh J. Berény Várossa Bírája és Tanácsa⁶

Mindezek után, mikor elkészült a templom, a kerületi geometra és a pallér Rábl Károly írásban és szóban hitet tett az elkészült templomról a város tanácsa előtt, melyet jegyzőkönyvbe foglaltak. A megválaszolandó kérdések a következők voltak:

- 1. Le tett hite után Vallya meg a tanu, ha úgy vannak é, s tökéletesen igazak é mind azok, valamelyeket a Tanu a J Berényi ujj Templomnak most fönn álló és Ő Fölsége által approbált Delineatióban foglalt állapotya iránt Districtualis Geometra Urral minap írásban foglalt?*
- 2. Tud é még azon kívül valami fogyatkozást vagy az épületben, vagy Jungh kőműves mester munkájában, mely miatt Berén Várossának kára esett. Ha tud mongya meg és agya elől.*
- 3. Hát amely Delineatiot, vagy Abriszt most fenn álló egész állapottyarul tett a tanu a Berényi ujj Templomnak fel tette é igazán és valamint tsak vagyon abban az Épület falainak mind külső, mind belső szélességét, magosságát, vastagságát, úgy nem különben fundamentumának mélységít, egy szóval nem hagyott e el valamit, avagy ellenben nem tett é többet hozzája?*⁷

Miután Rábl Károly nem sorolt elő hibákat a feltett kérdésekre, 1782. decemberében kőművesmunkáiban készen állt a templom.

⁶Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D, Capsa XV. Fasciculus XVIII. No. 9.

⁷Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Jászkun Kerületi Közgyűlési iratok D, Capsa XV. Fasciculus 18. No. 9.